

SIMON LAJOS ZOLTÁN

**RENOVATA RENASCITUR.
ARANYKORMÍTOSZ ÉS POLITIKAI REPREZENTÁCIÓ
A BUKOLIKUS KÖLTÉSZETBEN**

1. Értékválsággal küzdő, saját idejüket hanyatlásként tapasztaló korszakok szemléletére jellemző, hogy múlt és jelen nem megszakítatlan folyamatosságként tűnik föl, hanem a kettőt éles törés választja el, s mint értékvesztés és értéktelítettség ellenképei állnak szemben egymással. Ebben az összefüggésben az eszményített múlt olyan – Jan Assmann találó kifejezésével – „megalapozó mítosz” válik, mely alapvetően határozza meg az adott közösség önképét, s melynek kívánatos helyreállítása egyedül számolhatja föl a jelenkor értékromboló áramlatait.¹ Ezek az elbeszélések igen sok esetben kapcsolódnak az aranykor mítoszához, maga az aranykormítosz pedig talán egyetlen műfajhoz sem kötődik oly szorosan, mint a bukolikus költészethez, melynek szimbolikus tere eleve az értéktelített létformák megjelenítésére hivatott. Ezt a rokonságot már Donatus is mondhatni műfajjelölő elemként tartotta számon: megfogalmazása szerint a pásztori költemény *aurei saeculi specimen*, Révai Miklós szép fordításában „képe a világ arany idejének”.² Ismeretes azonban, hogy Theokritos pásztoridilljeiben nem találjuk nyomát az aranykor mítosznak: műfaj és mítosz egymáshoz rendelése elsőként Vergilius 4. eclogájában ment végbe.³ E csekély terjedelmű alkotás szinte példátlanul gazdag hatástörténete kapcsán joggal írta Babits Mihály, hogy „versei messze korokat bezengenek”.⁴ H. Levin megállapítása szerint pedig a mantuai költő a 4. eclogával a bukolikának mintegy önálló alfaját („minor genre”) hozta létre, mely állandó mintaképül szolgált az uralkodót magasztalni kívánó udvari költőknek.⁵ A tüzetesebb vizsgálódás azonban nem támasztja alá a reneszánsz kutatójának álláspontját. A bukolikus költészet szövevényes történetét tanulmányozva hamar föltűnik,

---

¹ *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*, Hidasi Zoltán ford., Budapest 1999, 79. Az aranykormítosz ókori alakulásának mindmáig legkiválóbb áttekintését adja B. GATZ, *Weltalter, goldene Zeit und sinnverwandte Vorstellungen*, Hildesheim 1967, Lásd még K. KUBUSCH, *Aurea Saecula: Mythos und Geschichte. Untersuchungen eines Motivs in der antiken Literatur bis Ovid* (Studien zur klassischen Philologie 28), Frankfurt am Main 1986.

² G. THILO–H. HAGEN, *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii carmina commentarii*, Lipcse 1878–1902, 742; RÉVAI Miklós, *A' pásztor költésről való oktatás*, in: Faludi Ferencz költeményes maradványai. Egybe szedte 's elő beszédekkel, jegyzésekkel, és szükséges oktatásokkal közre bocsátotta a' magyar költeményes gyűjtemény öregbedésére: Révai Miklós, Győrött 1786, 137.

³ Lásd erről E. FANTAZZI, *Golden Age in Arcadia*, Latomus 33 (1977) 288.

⁴ *Az európai irodalom története*, Budapest: Nyugat, é. n., 92.

⁵ *The Myth of Golden Age in the Renaissance*, Bloomington–London 1969, 18.

hogy a római irodalom egyik legnevezetesebb alkotása milyen csekély mértékben befolyásolta a műfaj további alakulását. A pásztori költészet valóban igen korán a politikai hatalom irodalmi reprezentációjának, a legkülönbélebb uralkodók és hatalomváltások ünneplésének jellegzetes hordozójává vált, a politikai fordulat pedig e költemények jelképrendszerében természetesen a letűnt aranykor helyreállításaként jelenik meg. Vergilius 4. eclogájának imitációjával azonban az efféle költeményekben meglepően ritkán találkozunk.

2. Nézetünk szerint döntő szerepet játszott ebben azon körülmény, hogy Lactantius óta általánosan elfogadottá vált a szöveg keresztyén interpretációja.⁶ Hieronymus egyik levele arról tanúskodik, hogy a bukolikus költészet a művelt papok körében is népszerű volt, sőt, a velük való foglalkozás nemegyszer a Szentírásban való elmélyülést hátráltatta.⁷ Nem várható tehát magára sokáig a vallásos szellemű bukolika megszületése sem. 390 körül keletkezett a föltehetőleg Paulinus Nolanus köréhez tartozó Severus Sanctus Endelechius *De mortibus boum* című költeménye, mely Vergilius 1. eclogáját dolgozza át 33 asklépiadési strófában, frappáns példajaként annak, ahogy a pásztori motívumkincs az evangéliumbeli jó pásztor allegorikus alakja köré szerveződik, s a messianisztikus vonásokkal fölruházott *iuvenis deus* helyét Krisztus foglalja el.⁸ Ebben az időben jelentkezik az aranykor-toposz eszkzhatologikus átértelmezése is. *Aurea vivemus saecula rege deo*, mondja Paulinus Nolanus,⁹ Prudentius pedig az *Inventor rutuli* kezdetű himnuszában (Cath. 5) az üdvözült lelkek lakóhelyének leírásához használja föl Vergilius eclogáinak motívumait:

*Illic, purpureis tecta rosariis
omnis fragrat humus, caltaque pinguis
et molles violas et tenues crocos
fundit fonticulis uda fugacibus.*

Illic et gracili balsama surculo

---

⁶ Lásd P. COURCELLE, *Les exégèses chrétiennes de la quatrième Églogue*, *Revue des Études Anciennes* 59 (1957) 294–319; S. BENKO, *Virgil's Fourth Eclogue in Christian Interpretation*, *ANRW* 31.1 (1980) 647–705; A. HEIL, *Christliche Deutungen der Eklogen Vergils*, *A&A* 53 (2007) 100–103.

⁷ *At nunc etiam sacerdotes Dei omissis evangeliis et prophetis videmus comoedias legere, amatoria bucolicorum verba cantare...* (Ep. 21,13,9).

⁸ Lásd Paulinus, *Epistulae* 28,6 Hartel: *alius libellus ex his est, quos ad benedictum id est Christianum virum, amicum meum Endelechium scripsisse videor*. Endelechiusról mindmáig alapvető W. SCHMIDT kitűnő tanulmánya: *Tityrus Christianus. Probleme religiöser Hirtendichtung an der Wende vom vierten zum fünften Jahrhundert*, in: *Europäische Bukolik und Georgik (Wege der Forschung 955)*, Hrsg. von K. Garber, Darmstadt 1976, 67skk. Újabban lásd M. BARTON, *Spätantike Bukolik zwischen paganer Tradition und christlicher Verkündigung: Das Carmen de mortibus boum des Endelechius*, Trier 2000. Vö. Prudentius, *Cathemerinon* 8,33–40: *ille ovem morbo residem gregique / perditam sano, male dissipantem / vellus adfixis vepribus per hirtae / devia silvae / impiger pastor revocat lupisque / gestat exclusis umeros gravatus; / inde purgatam revehens aprico / reddit ovili.*

⁹ *Carmina* 33,122 Hartel.

*desudata fluunt, raraque cinnama
spirant, et folium, fonte quod abdito
praelambens fluvius portat in exitum.*

*felices animae prata per herbida
concentu pariles suave sonantibus
hymnorum modulis dulce canunt melos,
calcant et pedibus lilia candida. (113–124)*

Az aranykorleírások toposzkincse tehát a túlvilági boldogság ábrázolásához rendeltetett hozzá.¹⁰ Lactantius szerint csak az *apocalypsis* után valósulhat meg mindaz, amit a pogány költők Saturnus királyságáról énekeltek.¹¹ Kései párhuzammal szolgál Boccaccio 14. eclogája, melyet korán elhunyt kislánya, Violante emlékének szentelt. Ebben a hajlott korú költő arról kérdezetgi az éjszakai látomásban megjelenő, immár Olympiává átlényegült gyermeket, igaz-e mindaz, amit hajdan Minciades – vagyis Vergilius – énekelt pásztorsípján (*cantare solebat stipula*, 160) a túlvilági boldogságról. Violante pedig a Prudentiusénál jóval részletesebb, de hasonlóképpen bukolikus motívumokból építkező leírással vigasztalja atyját:

*Quis queat hinc varios flores, quis posset odores
quos lenis fert aura loco, quis dicere rivos
argento similes mira scaturigine circum
omnia rorantes, lepido cum murmure flexus
arbustis mixtos nunc hinc nunc inde trahentes?
Hesperidum potiora locus fert aurea poma,
sunt auro volucres, sunt cornubus aureis
capreoli et mites damme, sunt insuper agne
velleribus niveis claro rutilantibus auro
suntque boves taurique simul pinguesque iuvence,
insignes omnes auro, mitesque leones
crinibus et mites gryphes radiantibus auro.
Aureus est nobis sol ac argentea luna,
et maiora quidem quam nobis sydera fulgent;
ver ibi perpetuum nullis offenditur austris
letaque temperies loca possidet. (176–191)*

E nézet szívós továbbélését jól mutatja a kora újkor egyik legnagyobb hatású Vergilius-kommentárja, Juan Luis Vives műve, mely 1539-ben jelent meg Milánóban. Az Európa-szerte elismert spanyol tudós ellentmondást nem tűrően foglalt állást azokkal

---

¹⁰ A Prudentiusnál található Vergilius-allúziók teljességre törő vizsgálatát végezte el M. LÜHNKEN, *Christianus Maro et Flaccus. Zur Vergil- und Horazrezeption des Prudentius* (Hypomnemata 141), Göttingen 2002. A 4. ecloga hatásáról lásd 136skk.

¹¹ ...denique tum fiet illa quae poetae aureis temporibus facta esse iam Saturno regnante dixerunt (Div. Inst. 7,24,9).

szemben, akik a 4. ecloga hagyományos értelmezését kétségbe vonták.¹² Mintegy 150 esztendővel később a katolikus Alexander Pope 1713-ban a 4. ecloga és Ézsaiás könyvének föltűnő egyezéseitől megihletve olyan költeményt tett közzé a *Spectator* lapjain (*Messiah, A Sacred Eclogue*), melyben Vergiliustól és Ézsaiástól vett motívumokat ötvöz egybe, s a szövegpárhuzamokat gondosan föl is tünteti a művéhez mellékelt jegyzetekben.¹³ Ez a hosszú évszázadokon át bevett exegézis tehát a 4. eclogát mintegy a szent szövegekkel rokonította, s ezáltal a benne megjelenített aranykorkép is élesen elhatárolódott a pásztori költészetben oly gyakran ábrázolt, politikai töltésű aranykortól.

A 4. ecloga hatástörténetének egy másik, már inkább irodalmi szempontjára hívja föl a figyelmünket Bernard Le Bovier de Fontenelle értekezése (*Étude sur la nature de l'églogue*), melyet saját pásztori verseinek függelékeként tett közzé 1735-ben. A fölvilágosodás egyik előfutáraként számon tartott francia bölcselelő – kortársai többségével szemben – a költeményben semmi egyebet nem látott, mint Pollio fiának születését ünneplő, egyben pedig a pártfogónak is kellőképpen hízelgő *genethliacont*. Ám éppen ebből kiindulva fogalmazza meg fanyalgó kritikáját. Nézete szerint a mesébe illő és homályos értelmű csodás jelenségek („toutes ces merveilles incompréhensibles”) halmozása teljesen elhibázott, s Pollio magasztalása hatásosabb lett volna, ha kissé valószerűbb képekben jeleníti meg a beköszöntő aranykort, középpontba természetesen a mezei élet boldogságát állítva. Szorosan kapcsolódik ehhez bírálatának másik fő pontja, hogy ti. Vergilius nem tartotta magát a *decorum* elvéhez, hiszen pásztorokhoz nem illő tárgyat választván figyelmen kívül hagyta a műfaji előírásokat.¹⁴ Ez a szempont egyébként, vagyis a bukolikus világkép koherenciájának kívánalma gyakran fölbukkan az értekezőknél. Említsük meg ezt a sok évszázados hagyományt összefoglaló Révai Miklóst, aki *A' pásztoroköltésről való oktatás* c. művében igen szigorú hangot üt meg: „A' Pásztori Költés a' mezei életnek minden hozzá férhető kellemetességgel való le ábrázoltatása. Nem fog tehát elég lenni, tsak egy néhány virág koszorúkat fel aggatni az olyan egy dologra, melyly magától épen nem mezei. Magát a mezei életet kell elő adni fel ékesítve mind azokkal a' kellemetességekkel, melylyeket magára vehet”.¹⁵ S hogy efféle kritikákat már az ókorban is megfogalmaztak, Servius egy megjegyzése mu-

¹² *Taceant improbi. Nam vel simplici verborum sensu, absque ullis omnino allegoriis de nullo prorsus alio potest intelligi quod hic dicitur, quam de Christo (Vergili Bucolica, Milánó 1539, fo. 18). VIVES kommentárjáról lásd A. PATTERSON, Pastoral and Ideology. Virgil to Valéry, Oxford 1980, 85skk.*

¹³ Az ecloga keletkezésének körülményeiről és fogadtatásáról kitűnő tájékoztatást ad N. MURRAY GOLDSMITH monográfiája: *Alexander Pope. The Evolution of a Poet*, Ashgate, Burlington 2002, 102skk.

¹⁴ „Je ne sais cependant s'il ne devoit pas s'en tenir aux Muses pastorales; il eût fait une peinture agréable des biens que le retour de la paix alloit produire à la campagne, et cela, ce me semble, eût bien valu toutes ces merveilles incompréhensibles qu'il emprunte de la Sibylle de Cumès... (...) On auroit mieux flatté Pollion par des chose qui eussent eu un peu plus de vraisemblance.” (*Les poésies Pastorales avec un Traité sur la Nature de l'Églogue et une Digression sur les Anciens et les Modernes*. A la Haye, chez Antoine van Dole, MDCCXXXVI, 126).

¹⁵ I. m. 133.

tatja, melyet a 4. ecloga 58 sorához (*Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet*) fűzött: *redit ad rustica numina, nam satis excesserat dicendo Linum poetam, Orpheia theologum.*

3. Nem zárható ki tehát teljesen, hogy a Vergilius 4. eclogáját illető korabeli bírálatok ösztönözték a Nero korában alkotó Calpurnius Siculust is arra, hogy saját aranykor-jövendölését, melyre rögtön az 1. eclogában sort kerít, hangsúlyozottan pásztori környezetbe helyezze.¹⁶ Ezt az eclogát érdemes kissé részletesebben szemügyre venni, a maliciózus Fontenelle ugyanis mint a műfaj követelményeinek eszményien megfelelő darabot állította szembe Vergilius művével,¹⁷ vagyis igen jó kiindulópontul szolgálhat azon elvárások rekonstruálásához, melyeket a politikai tárgyú pásztori költéssel szemben támasztottak azon korszakokban, amikor a műfajnak ez a válfaja virágzott.

Az alaphelyzet Vergilius 5. eclogájának nyitóképét idézi föl. Miként amott Mopsus és Menalcas, Calpurnius 1. eclogájában Corydon és Ornytus is egy barlangba készül, hogy szokványos módon, dalversennyel csapják agyon a rekkenő déli órákat, amikor egy bükkfa törzsébe frissen fölvészett, rejtélyes föliratra lesznek figyelmesek, melyben, mint utóbb kiderül, Faunus atya adja hírül népének az új aranykor beköszöntét. A környezet tehát a lehető legpásztoriasabb. Annál ambivalensebb maguknak a pásztoroknak az ábrázolása. Vallásos vonásaik szembetűnők: Corydon azért léphet be Faunus megszentelt ligetébe, mert szeretője, Leuce, a másnapi áldozat bemutatására készülődve, előző este megtagadta tőle az éjszakai örömeit, s ily módon rituálisan tiszta maradt. Ornytus neve a madárjósásra utal, amit megerősít a szövegben fölbukkanó *oculo sequaci carmen perlegere* (31–32) kifejezés is, mely a szakrális nyelvhasználatból való átvétel.¹⁸ A jövendölés megtalálása révén az új aranykor eljövételéről elsőként a pásztorok értesülnek, és az udvarba bejáratos Meliboeus közvetítésével ők adják hírül magának az uralkodónak is. Nem hiányoznak azonban a jellemrajzból a vaskosan komikus elemek sem. A numinózus környezet, a Faunus megszentelte bükkfa sem kelt akkora áhítatot Corydonban, hogy ne bárdolatlan megjegyzésekkel fűszerezve kérje meg fivérért, dugja közelebb az orrát a túl magasan lévő – hiszen egy isten által fába rőtt – fölirathoz, ő könnyebben el tudja olvasni, mert nem szűkmarkú szülei hatalmas lábszárcsontokkal és nyakigláb testalkattal ajándékozták meg. De a sorokat böngé-

¹⁶ A Servius átörököltette interpretációs hagyomány számos, nyilván igen régi elemének hatása Calpurnius eclogáiban is világosan kimutatható, egyebek mellett abban, hogy a Vergilius eclogáiban bírált poétikai megoldásokat a Nero-kori költő gondosan elkerüli, lásd erről részletesebben V. LANGHOLF, *Vergil-Allegorese in den Bucolica des Calpurnius Siculus*, RhM 133 (1991) 355.

¹⁷ „Oserois-je avüer qu’il me paroît que Calpurnius, Auteur qui n’est pas du merite de Virgile, a pourtant mieux traité un sujet tout semblable?”, i. m. 126. Hasonlóan vélekedik a 18. század végén Chr. WERNSDORF: *Manifeste expressa est haec ecloga ex Virgilii Ecl. IV.: ambas vero inter se conferas, fortasse addubites cui palma inventionis tribuenda (Poetae Latini minores ex recensione Wernsdorfiana. Notis veteribus ac novis illustravit N. Lemaire, Parisiis MDCCCXXIV, 393)*. Érdekes, hogy e nézetet – hivatkozás nélkül – a római bukolikusokról értekező Varsányi Román még át-emeli 1905-ben megjelent értekezésébe: *Haec ecloga manifeste expressa videtur e Virgilii ecloga quarta; si vero ambas inter se conferas, fortasse etiam dubites, cui sit palma inventionis tribuenda (Dissertatio de carminibus bucolicis P. Vergilii Maronis et T. Calpurnii Siculi, Strigonii 1905, 36)*.

¹⁸ Vö. Statius, *Thebais* 3,500–501: *postquam rite diu partiti sidera cuncti / perlegere animis oculisque sequacibus auras.*

szó Ornytus is – jó stilisztaként – rögtön arra jut, hogy azokat nem írhatta pásztor, hiszen nincs bennük semmi, ami a hegylakók kurjongatására emlékeztetne:

O. *Non pastor, non haec triviali more viator,
sed deus ipse canit: nihil armentale resultat,
nec montana sacros distinguunt iubila versus.* (28–30)

Ez a komikus ábrázolásmód paradox módon jól illeszkedik az ecloga panegyrikus hangütéséhez, s az indirekt dicséretnek azon válfaját követi, mely Theokritos 14. és 15. idilljében is megfigyelhető: mindkét költeményben a köznép gyermekei magasztalják Ptolemaios személyét és udvarát. A panegyrikus fiktív keretbe való helyezése kettős szerepű: a történet az uralkodót az egyszerű nép körében is övező föltétlen csodálatról látszik tanúságot tenni, de egyszerismind a hízelgés élet is tompítja azáltal, hogy közvetlenségét megszünteti, s az ironikus távolságtartással megjelenített szereplőkhöz rendeli. Corydon és Ornytus álmélgódása a jövendölés előkelő stílusán éppoly mulatságosan hat, mint Theokritosnál a külvárosi dór asszonyok műértő nézelődése az Adónis-ünnepen, vagy a 14. idill meglehetősen faragatlan Thyónichosa, aki barátja vidéki tanyáján mulatva hirtelen a király Múzsákat kedvelő (φιλόμουσος) voltáról kezd áradozni.

Másrészt Vergiliusnál Mopsus és Menalcas saját dalaival ünnepli Daphnis istenné válását, ezzel szemben az 1. ecloga készülődő dalversenye elmarad, s Corydonék olyan magas stílusban íródott szöveggel szembesülnek, melyet, bár maguk is költők, képtelenek volnának létrehozni. Ez az első eset a műfaj történetében, amikor a pásztorok nem saját énekeiket előadó költőként, hanem egy számukra nemcsak fizikailag elérhetetlen – *paulo maiora!* – mű olvasóiként jelennek meg. Míg ugyanis a pásztorok a bukolikához rendelt alacsony stílus képviselői, maga a prófécia markánsan epikus veretű, s nem is Vergilius eclogáiból merít, hanem az *Aeneis* és a *Metamorphoses* hasonló tárgyú részleteiből.

Az 56 sorból álló prófécia¹⁹ három, többé-kevésbé arányos részre osztható: az első rész (33–41) a pásztori világon belül mutatja be az aranykor áldásait, a középső, legterjedelmesebb szakasz (42–73) az államrend helyreállítását és a birodalomra köszöntő békét ünnepli, míg a záró rész (74–88) a *iuvenis deus* messianisztikus küldetését és az egész világra kiterjedő boldog korszakot írja le. Már a bevezető sorok világossá teszik, hogy szó sincs a Vergilius 4. eclogájára jellemző, misztikus hangulatú képek halmozásáról s az ezekből kibontakozó, kozmikus törvényekhez kötött világkorszak-váltásáról, mely a civilizáció fokozatos visszafejlődését és az édenkerti állapotok kiteljesedését hozza magával, hanem mindössze a korábbi, áldatlan politikai helyzet megszűnését, az új uralom nyújtotta, már az augustusi propagandában is nagy jelentőségű *securitas* eszményének megvalósulását, általában véve az augustusi elvekhez való visszatérést jelenti:

candida Pax aderit, nec solum candida vultu,

¹⁹ D. KORZENIEWSKI, *Zur ersten und siebten Eklogen des Calpurnius Siculus*, MH 33 (1976) 248. Kevésbé vehető komolyan B. MARTIN észrevétele, mely szerint jelentőséggel bírna, hogy a 44. sorban (*alma Themis posito iuvenemque beata sequuntur*) a középre helyezett *iuvenem* szót hét-hét szótag övezi (*Calpurnius Siculus' New Aurea Aetas*, AC 39 [1996] 23).

*qualis saepe fuit, quae libera Marte professo
 quae domito procul hoste, tamen grassantibus armis
 publica diffudit tacito discordia ferro:
 omne procul vitium simulatae cedere pacis
 iussit et insanos Clementia contudit enses.
 nulla catenati feralis pompa senatus
 carnificum lassabit opus, nec carcere pleno
 infelix raros numerabit curia patres.
 plena quies aderit, quae stricti nescia ferri,
 altera Saturni referet Latialia regna,
 altera regna Numae, qui primus ovantia caede
 agmina, Romuleis et adhuc ardentia castris,
 pacis opus docuit iussitque silentibus armis
 inter sacra tubas, non inter bella, sonare.
 iam nec adumbrati faciem mercatus honoris
 nec vacuos tacitus fasces et inane tribunal
 accipiet consul; sed legibus omne reductis
 ius aderit moremque fori vultumque priorem
 reddet et afflictum melior deus auferet aevum. (42–73)²⁰*

Az új aranykor történeti-politikai vonatkozását még inkább kiemeli az éles kontraszt a trónbitorlónak beállított Claudius törvénytelen, a vaskor képeivel ábrázolt uralmával.²¹ Nero legitímálásának legfőbb forrásaként azt hangsúlyozták, hogy ő a Iulius-dinasztia utolsó leszármazottja, Cassius Dio megfogalmazása szerint: ἔσχατος τῶν ἀπὸ τοῦ Αἰνείου καὶ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου γεγονότων.²² A propagandát igen következetesen folytatták: a pénzeken megjelent az *Ara Pacis* és a *clipeus virtutis*, melyet a szenátus ajándékozott Augustus-

---

²⁰ Vö. *Aeneis* 1,286–296: *nascetur pulchra Troianus origine Caesar, / imperium Oceano, famam qui terminet astris, / Iulius, a magno demissum nomen Iulo. / hunc tu olim caelo spoliis Orientis onustum / accipies secure; vacabitur hic quoque votis. / aspera tum positis mitescent saecula bellis, / cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus / iura dabunt; dirae ferro compagibus artis / claudentur belli portae; Furor impius intus / saeva sedens super arma et centum vinctus aënis / post tergum nodis fremet horridus ore cruento.* Vö. *Metamorphoses* 1,144–150: *Vivitur ex raptō: non hospes ab hospite tutus, / non socer a genero, fratrum quoque gratia rara est. / Inminet exitio vir coniugis, illa mariti: / lurida terribiles miscent aconita novercae; / filius ante diem patrios inquirat in annos. / Victa iacet pietas et Virgo caede madentis, / ultima caelestum, terras Astraea reliquit.* Vö. 15,822–837: *Pace data terris animum ad civilia vertet / iura suum legesque feret iustissimus auctor / exemploque suo mores reget inque futuri / temporis aetatem venturorumque nepotum / prospiciens prolem sancta de coniuge natam / ferre simul nomenque suum curasque iubebit..*

²¹ A Calpurnius I. eclogájára is jellemző Claudius-ellenes propaganda történeti háttéréről kitűnő áttekintést nyújt T. WISEMAN, *Calpurnius and the Claudian Civil War*, JRS 72 (1982) 57skk.

²² 63,29.

nak, az 55-ben sikeresen befejezett parthus háború után vert érmék pedig immár a bezárt Ianus-templomot ábrázolják.²³ Ez a vezérmotívum visszhangzik Calpurniusnál is:

*aurea secura cum pace renascitur aetas
et redit ad terras tandem squalore situque
alma Themis posito iuvenemque beata sequuntur
saecula, maternis causam qui vicit Iulis.* (42–45)

Beiktatása napján a szenátus előtt elmondott – és Seneca által megírt – beszédében az ifjú császár azt hangsúlyozta, hogy mindenben *ex Augusti praescripto* fog kormányozni.²⁴ Ha Cassius Diónak hitelt adhatunk, a szenátus el is rendelte, hogy ezt a programbeszédet véssék föl egy ezüst oszlopra, s a consulok beiktatásakor minden alkalommal olvassák föl.²⁵ Korántsem lehetetlen, hogy a fa törzsébe írott terjedelmes prófécia erre a föliratra céloz, mely mintegy utólag igazolhatta a *vaticinium ex eventu* „hitelességét”. Míg tehát Vergilius 4. eclogájában és a *Metamorphoses* aranykor-ábrázolásában is civilizáció a családság (*fraus*, 31) forrása, Calpurniusnál az aranykor éppen az államrend helyreállítása révén válhat meg. Föltűnő a párhuzam Manilius és Velleius Paterculus Augustus koráról adott jellemzésével, ami arra utal, hogy a költő egy immár megrögzült motívumkészletet mozgósított.²⁶

A történelmi, sőt aktuálpolitikai eseményeknek a mitológia jelképrendszerére való lefordítására, másfelől nézve pedig a klasszikus művekből átvett toposzok aktualizálására is jó példa két, részletesebben kidolgozott kép: Bellona megbilincselésének leírása a jövődőlés elején, és az 54 nyarán látható üstökösé a végén.²⁷ A háború istennőjének ugyanis még Appius Claudius Caecus emeltetett templomot a Pyrrhossal való hadakozás idején, kései leszármazottja, Appius Claudius Pulcher pedig, miként a Fastiból tudjuk, ősei képmásával

²³ Lásd W. HUSS, *Die Propaganda Neros*, L'Antiquité Classique 47 (1978) 129, ill. újabban C. PERASSI rendkívül alapos tanulmányát: *Aspetti di rovesciamento della tematica monetale augustea nella monetazione di Nerone*, in: *Pervertere. Ästhetik der Verkehrung. Literatur und Kultur neronischer Zeit und ihre Rezeption* (Beiträge zur Altertumskunde 151), Hrsg. von L. Castagna und G. Vogt-Spira, München–Lipce 2002, 29–57.

²⁴ *Atque ut certiozem adhuc indolem ostenderet, ex Augusti praescripto imperatorum se professus, neque liberalitatis neque clementiae, nec comitatis quidem exhibendae ullam occasionem omisit*, Suetonius, *Nero* 10, lásd még Tacitus, *Annales* 13,4,2.

²⁵ 61,3.

²⁶ *finita vicesimo anno bella civilia, sepulta externa, revocata pax, sopitus ubique armorum furor; restituta vis legibus, iudicii auctoritas, senatui maiestas, imperium magistratuum ad pristinum redactum modum. (...) prisca illa et antiqua rei publicae forma revocata. rediit cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa cuique rerum suarum possessio. leges emendatae utiliter, latae salubriter; senatus sine asperitate nec sine severitate lectus* (2,89) Az *Astronomica* 1. könyvének zárlatát bizonyosan Calpurnius leírásának előzményei között tarthatjuk számon: *sed satis hoc fatis fuerit: iam bella quiescant / atque adamanteis discordia vincita catenis / aeternos habeat frenos in carcere clausa, / sit pater invictus patriae, sit Roma sub illo / cumque deum caelo dederit, non quaerat in urbe* (922–926).

²⁷ Megalapozatlan P. J. BICKNELL állítása, hogy az 1. eclogában a 60-ban fölbukkanó, Nerót rémülettel eltöltő üstökösről volna szó: *Neronian Comets and Novae*, *Latomus* 28 (1969) 1074.

díszítette föl a falait.²⁸ Kezdetben a háborúkat segítő, jóindulatú istennő volt, csak később, Enyo, s még inkább a kisázsiai Comana istennő hatására ruházták föl az őrjöngő pusztítás démonikus vonásaival.²⁹ Így válhatott fölcserélhetővé az Aeneisben szereplő *Furor impius*szal, s tehette meg Calpurnius Claudius uralmának szimbólumává. Ahogyan az *Apocolocyntosis* végén az Augustus által indulatosan megtagadott Claudius-t a Tartarusba száműzik, „a Iuliusok ügyét győzelemre vivő” *melior deus* eljövetele után ide zárják be a trónbitorló családi istenét is. Olyan korszak ér ezzel véget, legalábbis a Seneca vezérelte propaganda szerint, melyet a *simulata pax*, a csöndesen gyilkoló kardok, a megtelt börtönök, a szenátus megritkított sorai, a hatalmuktól megfosztott magisztrátusok, egyszóval a polgárháborús állapotok jellemeznék.

De a hivatalos ideológia kínálta magyarázat csapódott le az üstökös leírásában is. Az egyiptomi Chaeremon Nerónak ajánlott csillagászati értekezésben (Περὶ κομήτων) bizonygatta, hogy az 54. év üstököse – az általános fölfogással ellentétben, mely szerint az üstökös háborút jövendöl – kedvező előjelenként értelmezendő.³⁰ Calpurnius bukolicus leírásához előképül kínálkozott a 44-ben fölbukkanó *sidus Iulium*, mely Vergilius 9. eclogájában vetést növesztő, gyümölcsérlelő szerepben jelenik meg.³¹ A *Caesaris astrum* közismert szimbolikájáról viszont nem látszik tudomást venni, sőt, az új üstököst éppen annak vészjósló voltával állítja ellentétbe, amivel bizonyára azt kívánta sugallani, hogy az új uralkodó magát Augustust is fölülmúlja; annak uralkodását véres polgárháborúk előzték meg, Nero viszont vérontás nélkül hozza el a háborítatlan béke idejét:

*cernitis ut puro nox iam vicesima caelo
fulgeat et placida radiantem luce cometem
proferat? ut liquidum niteat sine vulnere sidus?
numquid utrumque polum, sicut solet, igne cruento
spargit et ardenti scintillat sanguine lampas?
at quondam non talis erat, cum Caesare rapto*

²⁸ *hac sacrata die* (ti. június 3-án) *Tusco Bellona duello / dicitur, et Latio prospera semper adest. / Appius est auctor, Pyrrho qui pace negata / multum animo vidit, lumine captus erat*, Ovidius, *Fasti* 6,201–204.

²⁹ Bellona kultuszáról: *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie*, Hrsg. von W. H. ROSCHER, Lipcse 1884–1890, I. 775skk.

³⁰ Ez az értelmezés tér vissza Seneca természettudományi értekezésében is: *nec est, quod putemus eundem visum esse sub Claudio, quem sub Augusto vidimus, nec hunc, qui sub Nerone Caesare apparuit et cometis detraxit infamiam...*, *Naturales Quaestiones* 7,17. Jellemző azonban hogy az idősebb Plinius már nem vesz róla tudomást: *sed cometes nonnumquam in occasura parte caeli est, terrificum magna ex parte sidus atque non leviter pium, ut civili motu Octavio consule iterumque Pompei et Caesaris bello, in nostro vero aeo circa veneficium quo Claudius Caesar imperium reliquit Domitio Nerone...*, *Naturalis Historia* 2,92.

³¹ *Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus? / ecce Dionaei processit Caesaris astrum, / astrum quo segetes gauderent frugibus et quo / duceret apricis in collibus uva colorem* (46–50). G. BAUDY, *Hirtenmythos und Hirtenlied*, *Poetica* 25 (1993) 312: „Der Komet tritt an die Stelle des Sirius, dem man traditionell einen Einfluß auf den ganzen Vegetationszyklus, ja auf das Weltgeschehen insgesamt zuschrieb.”

*indixit miseris fatalia civibus arma.
scilicet ipse deus Romanae pondera molis
fortibus excipiet sic inconcussa lacertis,
ut neque translati sonitu fragor intonet orbis
nec prius ex meritis defunctos Roma penates
censeat, occasus nisi cum respexerit ortus. (77–88)*

Egybevág ezzel Nero uralmának Numa Pompiliuséhoz való hasonítása: *altera regna Numae, qui primus ovantia caede / agmina, Romuleis et adhuc ardentia castris, / pacis opus docuit iussitque silentibus armis / inter sacra tubas, non inter bella sonare (65–68)*. Ez a szöveghely is több értelemben aktuálpolitikai töltésű. Ismeretes, hogy a Calpurniusok családja Numától származtatta magát,³² s a Calpurniusnak tulajdonítható *Laus Pisonis* is vele kezd az ősök magasztalását, vagyis a rá való hivatkozással költőnk a béke hőseként ünnevelt patrónusának is kedvezni kívánhatott. Másrészt úgy tűnik, hogy Numa, aki már Cicero szemében is az eszményi uralkodót testesítette meg, szerepet kapott a hivatalos propagandában is: az *Apocolocyntosis* Augustus-beszédében a *legibus urbem fundavi, operibus ornavi (10)* az *Aeneis* 6. énekét idézi föl (*Romani primam qui legibus urbem / fundabit, 810*), melyben Vergilius, miként már Norden fölhívta rá a figyelmet, Augustust Romulus és Numa közé helyezte, mintegy azt sugallva, hogy az új aranykor megvalósítója egyesíti magában a két ősi király vonásait.³³

Szembetűnő viszont, hogy a jövendölés egészében milyen kevés szó esik magáról Neróról: a bevezető sorok (*iuvenemque beata sequuntur / saecula, 44–45*) után Faunus az ifjú uralmának csak a hatásait taglalja. Nero csak az utolsó öt sorban tűnik föl, de ekkor is meglehetősen személytelen képet kapunk róla, mely a földgolyót vállára emelő Herculeshez hasonítja. Személye minden egyénítettséget nélkülözve olvad bele a mítosz jelképrendszerének megfelelő uralkodóképbe, s csak Hercules, Numa Pompilius és Augustus emlékezetén keresztül sejlik föl. Hasonló eljárás figyelhető meg Theokritos 16. idilljében. A későbbi II. Hierónról azon fölül, hogy *πρωτέροις ἴσος ἠρώεσσι (80)* – Bászél Aurél szép kifejezésével – „az őskor hőseihez hasonlóan készül harcra”,³⁴ nem tudunk meg többet, az ő személye is elenyészik a homérosi allúziók, a várost nagyhatalommá tévő Gelón és I. Hierón megidé-

³² Az *Ars poeticá*ban Horatius is a *Pompilius sanguis* fordulattal szólítja meg a Pisókat: 292. Vö. *Laus Pisonis* 2–4: *hinc tua, Piso, / nobilitas veterisque citant sublimia Calpi / nomina, Romanas inter fulgentia gentes (2–4)*. A családról és a *Laus Pisonis* esetleges forrásairól lásd R. VERDIÈRE, *Autour d'un nouveau fragment des Annales de L. Calpurnius Piso Frugi, source du De laude Pisonis de Titus Calpurnius Siculus*, Latomus 29 (1970) 134.

³³ P. Vergilius Maro: *Aeneis Buch VI*, Erklärt von E. NORDEN, Lipsce–Berlin 1916, 327: „Der Kaiser war nicht bloß ein alter Romulus, sondern auch ein alter Numa. In diesem Sinne werden die Zeitgenossen des Dichters diese Partie gelesen haben, in der Augustus seine Stelle zwischen Romulus und Numa erhalten hat.”

³⁴ „Voltaképpen nem dicsének ez Hieronra, kinek neve csak háromszor, s futólag fordul elő, ki-ről csak a 80. versben mondja a költő, hogy, az őskor hőseihez hasonlóan készül harcra, s kinek dicséret helyett csak azt kívánja, hogy a költők jövendő hírnevét a legtávolabbi országokba is elterjesz-szék, ha ti. Hieron ezen hírét, dicsőségét majd tetteivel kiérdemelte” (*Theocritus idylljei s a görög s római idyll*, Budapest 1880, 142).

zett emlékezete mögött. Az allúziók Homéros és Hésiodos mellett Pindaros, Bacchylidés, Simónidés azon műveit hívják elő, melyek a kor legnagyobb költőit bőkezűen támogató I. Hierón udvarában keletkeztek, s melyek utolérhetetlen aranykorként őrizték meg uralkodásának emlékét. A punok vereségeért fohászzkodó részlet az I. pythói óda motívumainak (*symphónos hészichia*) kidolgozása révén Syrakusa virágkorának megismétlődését jövendőli, egyben a homályos származású, ifjú *stratégos autokratór* személyét is legitimálja azáltal, hogy a hérióikus értékrendet megtestesítő, archaikus király eszményképébe olvasztja be.³⁵ Ugyanezt a szerepet töltik be Calpurniusnál a 4. ecloga, valamint az *Aeneis* és a *Metamorphoses* prófétikus szövegeire való utalások. És talán ebben ragadható meg a leglényegesebb különbség, mely Faunus próféciját Vergilius kozmikus távlatokat megnyitó 4. eclogájától elválasztja: immár egy eszményített, de térben és időben jól meghatározható történelmi korszak, Augustus uralkodása veszi át az emberiség mitikus őskorától az aranykor szerepét.

4. A Calpurnius eclogájában vázolt séma jól kigondolt voltát és könnyű adaptálhatóságát igazolja, hogy egymástól távoli korokban, s nyilvánvalóan egymástól függetlenül keletkezett bukolikus költemények meglepő következetességgel reprodukálják annak motívumait. A vergiliusi, eszkhatalogikusan értelmezett aranykorfölfogás, valamint a calpurniusi, politikai aranykor elkülönülésére kitűnő példával szolgál a Karoling-kori Modoinus 2. eclogája.³⁶ A Nagy Károly fölújította birodalmi gondolatot propagáló költemény éppúgy bukolikus keretbe helyezi az új aranykorról szóló jövendölést, mint Calpurnius, de az eszményített tájképet (*aurea rura*, 7) a valószerűtlenségig fokozva: a pásztorok, telepedjenek bármely fa tövébe a méhektől és madaraktól zsidongó réten, minden fatörzsön megtalálják az isteni kéztől származó írást: *Pax terris pacem fert* (55). A fikatív kerettel itt is élesen elválasztódik a bükkfán olvasható fölirat, mely szintén nem pásztor műve: *divina manus occulta notavit* (67). Maga az aranykorleírás itt is három, viszonylag arányos részre osztható föl: a tíz soros bevezető (78–97) az aranyló fénnel delelő Nap kedvező hatásait írja le, és hogy a burkolt célzás értelme felől kétsége senkinek ne legyen, az ének végén Micon a föloldást is megadja: a *Sol aureus* nem más, mint Nagy Károly. A második, húsz soros részlet az aranykor társadalmi vetületét fejtegeti: a negatív állítások sorozatából az egyetemes béke és jólét képe bontakozik ki, világossá téve, hogy a visszatérő aranykor az ókori Rómának a világ javára váló újjászületésével egyenlő. Ezt a gondola-

³⁵ S. GOLDHILL, *The Poet's Voice. Essays on Poetics and Greek Literature*, Cambridge 1991, 282: „The past poetry of praise is used not merely to site Theocritus within a literary tradition, but also a strategy of praise – the past becomes the foil to Hiero and the poet's future.”. A 16. politikai vonatkozásaihoz M. L. HANS, *Theokrits XVI. Idylle und die Politik Hierons II*, *Historia* 34 (1985) 117; K. GUTZWILLER, *Charites or Hiero: Theocritus' Idyll 16*, *RhM* 126 (1983) 237.

³⁶ A Modoinusnál található Calpurnius-allúziók inkább csak leltárszerű fölsorolását adja B. BISCHOF, *Die Abhängigkeit der bukolischen Dichtung des Modoinus, Bischofs von Autun, von jener des T. Calpurnius Siculus und des M. Aurelius Olympius Nemesianus* (Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft 7–8), *Serta Philologica Aenipontana* (1962) 387skk. Modoinus költészetéről lásd újabban F. STOK kitűnő tanulmányát: *Naso loquax. Un epigono di Ovidio alla corte carolingia*, *Univ. degli studi di Salerno, Quaderni del Dipartimento di Scienze dell' Antichità* 20 (1998) 71–102.

tot egyébként Modoinus már az 1. eclogában igen frappánsan megfogalmazta: *aurea Roma iterum renovata renascitur orbi* (1,25). A leírás szinte szó szerint Calpurniust követi, a nyitóképhez hasonló túlzásokkal: itt már nemcsak Bellona kezét bilincselik hátra, hanem láncra verik magát Mars istent is, a népeket pedig a jog és a törvényesség jótékony igájába fogják:

*Aurea lux terris caelo demissa relucet,
 quae mare, quae tellus, quae totum mitigat orbem,
 quae sevos populos subigit gentesque refrenat
 legibus innumeras totumque coherceat orbem,
 urbibus antiquis quae publica iura resolvet.
 Oppida nulla timent rigidi discrimina ferri,
 seditio scelerata fugit tristisque tumultus,
 una datur toto requies moderamine mundo.
 Arma iacent imis furiosa tenebris,
 improba colla gemunt duris constricta catenis
 Martis in undoso vinctis post terga lacertis
 carcere, seva furit spoliata manus sine pondere ferri.
 Proelia cuncta silent, pacem gens omnis amabit,
 aurea securis nascuntur regna Latinis,
 alta reversuros iam cernit Roma tropheos.
 Civibus una manet cunctis concordia pacis,
 foedera discusso servant molimine ferro.
 Nulla timent urbes populique pericula mortis,
 omnibus una quies terris concessa resurgit. (78–97)*

A harmadik, szintén húsz sorból álló rész (98–117) azonban ennél tovább megy, s a negatív állítások sorát folytatva az aranykort immár kozmikus érvényű, gyökeres megújulásként írja le, az utolsó nyolc sor pedig a morális megújódást, az emberi visszasságok megszűnését és a vallásos lelkiület megerősödését hirdeti. A karoling *renovatio* fogalma ugyanis korántsem pusztán Augustus birodalmának helyreállítását és a kulturális élet istápolását jelentette, hanem teológiai síkon, a vallásos élet megújulásaként is értelmezték. Főként jellemző, hogy Modoinus leírásának e harmadik részében a minta már nem Calpurnius, hanem Vergilius 4. eclogája: a szilaj bika nyakára nem tesznek többé jármot, a hajózás megszűnik, s minden föld mindent magától megterem.³⁷ Ennek eléréshez azonban nem elegendő önmagában Nagy Károly államférfiú tevékenysége, feltétele az erkölcsök megújódása és a hitben való megerősödés.

A pusztán állami szinten megvalósuló aranykort bemutató költemények azonban Calpurnius 1. eclogájának motívumkincsét alkalmazzák, még akkor is, ha az adott költe-

---

³⁷ *Nulla bono nostro nunc tempore surgit egestas, / divitiis opibusque piis cumulabitur orbis. / non iuga dura premunt furiosi cornua tauri, / nam neque tellurem vomer proscindit aduncus: / terra inarata suo producit sidere messes, / sponte sua Ceres flava maturis surgit aristis. / Agricolis monstrabit opem pulcherrima virgo. / Nempe famem demum gulosus spernit avarus, / gaudeat omnis inops opibus divesque redundans, / annua sacratis celebrantes gaudia festis. (2,103–112)*

ményben Vergilius eclogáinak alaphelyzetét parafrázeálják többé-kevésbé invenciózusan. A Mátyás könyvtáráról is magasztaló költeményt író firenzei Naldo Naldi 1460 körül íródott 9. eclogája Vergilius 6. eclogáját veszi alapul.³⁸ Amyntas és Micon itt a Pánnal azonosított Silvanust keresi föl szent barlangjában, hogy megköötözve jövendölésre bírják. Silvanus azonban önként is hajlandó a pásztorokkal titkait megosztani. A szöveg egyszerre idézi föl a Fastiból Ovidius Ianusszal folytatott beszélgetését – *sum res prisca*, mondja szózata kezdetén Silvanus –, valamint Calpurnius rendkívül szakszerű 5. eclogáját, melyben az idős Canthus tanítja a serdülő Micon a pásztori mesterség fogásaira.³⁹ Silvanus is a nyáj betegségeknek szakértő orvosaként lép föl (*quin etiam medicas trado, quis crederet, artes*, 9,65), s ebből könnyű kikövetkeztetni, hogy az idős Cosimo de' Medici személyével azonosítható, s tanítása az uralkodás művészetéről szól a pásztori szimbolika nyelvén. Figyelemreméltó viszont, hogy a valódi, a mitológiai aranykortól maga Cosimo is elhatárolódik: népének jó orvosa, de nektárral folyó patakokat és mézet harmatozó fákat még ő sem képes Firenzébe varázsolni:

*Nullus enim nostrae subit haec oracula, mentis
qui non ediscat dirum sedare furorem,
atque odiis posuisse modum. Discordia longe
tristis abest; nullis fertur violentia saeptis,
tutus ab insultu pastor sua quisque tuetur
pascua, militibus non diripienda malignis.
me duce Gradivus durissima vincula sensit,
ne queat Etruscos Furiis vexare colonos.
otia sic dempto peraguntur grata labore,
omnibus et pleno colitur pax candida cornu.
securae interea tondent virgulta capellae,
ulla nec insidias metuunt armenta luporum,
ut nihil haec aetas intersit et aurea quondam,
haec nisi quod fluvios non vidit nectare plenos
currere, nec quercus emittere roscida mella. (70–82)*

Nalditól függetlenül, de ugyanezen időben írta eclogáit a bukolikus műfajt hosszú halódás után újból divatba hozó ferrarai költők legkiválóbbika, Matteo Maria Boiardo: említjük meg, hogy egyik mestere az a Caspar Tribrahus volt, aki hét eclogáját Vitéz Jánosnak

³⁸ Naldi eclogáinak politikai vonatkozásairól lásd újabban M. MARTELLI, *Letteratura fiorentina del Quattrocento. Il filtro degli anni sessanta*, Firenze 1996, 79skk.

³⁹ Fölöttébb jellemző R. VERDIÈRE föltevése: az V. eclogában Claudius és Nero beszélgetését látja (*T. Calpurni Siculi De laude Pisonis et Bucolica et M. Annaei Lucani De laude Caesaris Einsiedlensia Carmina* [Coll. Latomus 19], Brüsszel 1954, 256), s ily módon az ecloga afféle fejedelmi tükör, a békés hatalomváltás, az uralkodó kötelességeinek allegóriája volna. Nem egyéb ez, mint az újkori pásztoroköltészet keresztyén ihletésű jelképrendszerének visszavetítése az ókori bukolikára, hiszen a reneszánsz idején valóban szokás volt a pásztori munkálkodást a pap vagy a fejedelem teendőinek allegóriájaként érteni, s Calpurnius V. eclogája is emiatt volt rendkívül népszerű és sokat utánzott költemény.

dedikálta. Boiardo 6. eclogája (*Heroida*) már címében is elárulja, hogy a bukolikus keret csak foglalata a történeti tárgyú, epikus szövegnek. Ez a mű szintén Vergilius 6. eclogájának alaphelyzetét eleveníti föl: Modena tájait Orpheushoz méltó dal tölti be, Bargusé, aki talán Janus Pannonius mesterének, Guarinonak a fiával, Baptista Guarinoval azonosítható.⁴⁰ A hajnaltól alkonyatig tartó ének Itália történetét tekinti át Saturnus Latiumba való megérkezésétől egészen Ercole d’Este modenai kormányzóvá való kinevezéséig. Ez az elbeszélés is a két klasszikus eposzból merít: első fele a *Metamorphoses* 13–14. éneke alapján mondja el Itália őstörténetét, a második rész pedig az *Aeneis* 6. énekének seregszemléjét összefoglalva szól a római történelem viharos századairól, mígnem a Hercules alakjába maradéktalanul beleolvadó *duca* uralmával, véres háborúk után Diké is visszatér a földre, az örök béke reményét hozva magával:

*Nec minus ut prima quondam flagrante iuventa,
arma calens et equos, victricia signa Philippi
cum tulit, oblatas patriaeque ut sumpsit habenas,
utque truci armorum strepitu lituisque sonante
Italia et totae fremerent cum praelia gentes
vicinae, placida populos in pace quietos
continuit, procul hinc et tristia reppulit arma.
Salve, Estense decus, terrarum gloria Borsi,
quo duce sideribus terras Astrea relictis
incolit, et prisci rursus quo principe mores
aureaque aeterni redierunt otia veris;
salve, Estense decus, sub quo fulgentia tuti
agmina et horrendo nescimus classica cantu. (6,58–70)*

Azt pedig, hogy a vergiliusi – misztikus – és a calpurniusi – politikai – aranykorkép szétválasztása milyen következetes volt, számos példa igazolja. A reneszánsz korában Vergilius 4. eclogája számos, valamely uralkodó elsőszülöttjét ünneplő *genethliacon* mintaképe volt. A visszatérő aranykor leírása azonban szinte minden esetben epikus, gyakran calpurniusi közvetítésű motívumokból építkezik. A 4. ecloga szolgál mintául Joachim du Bellay bukolikus hangvétellű ódájához, melyet föltehetőleg 1553-ban írt Antione de Bourbon és Jeanne d’Albert első gyermekének születésére.⁴¹ A terjedelmes költemény fölütésének több alkotóeleme is Vergiliustól való, így föltűnik az állatok békéjének motívuma is, ám a földművelés nem szűnik meg, sőt, fölvirágzik. Még jellemzőbb, hogy a 112. sortól egészen a 336-ig az újszülött eljövendő harci dicsőségét részletezi. Az óda zárata pedig, mint Calpurnius 1. eclogája, immár egy második Hercules, második Augustus eljövételét ünnepli:

Puisse encor’ ton bras robuste

⁴⁰ Lásd S. CARRAI bevezetőjét a 6. eclogához: *Matteo Maria Boiardo, Pastoralia*, Testo critico, commento e traduzione di Stefano CARRAI, Padova 1996, 57.

⁴¹ A datáláshoz lásd: Joachim DU BELLAY, *Oeuvres poétiques V. Recueils lyriques de 1558, 1559 et posthumes*, Édition critique par H. Chamard, Párizs 1983, 282sk.

*L'honneur d'Hercule fouler,
Et ton bon heur s'egaler
a la fortune d'Auguste:
Et puisse-tu quelquefois
Vanger l'ancien outrage,
Qui foule dessous ses loix
Le droit de ton heritage.* (329–336)

Igen hasonlóan épül föl a skót humanizmus legnagyobb alakjának, George Buchanannak azon költeménye, mely a későbbi VI. Jakab skót, I. Jakab néven angol király születését ünnepli: a gyermeket megszólító jókívánságok a 4. eclogát követik, maga az aranykorleírás viszont mindössze az angolszászok és a skótok között megszűnő ellenségeskedést és a béke áldásait jövendőli. Buchanan monográfiusa joggal jellemezte ezt a leírást a „political paradise” kifejezéssel:⁴²

*Cresce, puer, patriae auspiciis felicibus orbe,
exspectate puer, cui vatum oracula piorum
aurea compositis promittunt saecula bellis.
Tuque peregrinis toties pulsata procellis
paene tuo toties excissa Britannia ferro
exsere laeta caput, cohibe pacalis olivae
fronde comam, repara flammis foedata, ruinis
convulsa, et pulso cole squalida tecta colono.
Pone metum, aeternam spondent tibi sidera pacem.
Iam neque Saxonidae Scotos, nec Saxona Scotus
infestus premet, et cognato sanguine ferrum
polluet, et miseris praedendo exhauriet urbes.* (Silvae 7,15–26)

5. A példákat bőségesen lehetne még szaporítani. A séma azonban következetesen ismétlődik: a nemegyszer igen szellemesen kigondolt, változatos bukolikus jelenetezés markánsan epikus proféciát foglal magába, az aranykor pedig valamely idealizált történeti korszak följújtását jelenti.⁴³ Az alacsony (*humilis*) stílushoz rendelhető műfaj keretébe foglalt fenséges (*grande*) hangnemű vendégszövegek azonban nem pusztán az eclogák stilsztikai megemelésére szolgálnak. Bizonyítani hivatottak azt is, hogy kezdő költő készen áll tehetségét magasabb műfajokban is próbára tenni, és ha megfelelő támogatásban részesül, képes az új aranykor méltó megörökítésére. Theokritos a Hierónnak ajánlott 16. idillben profétikus felhangokkal telített, jellegzetesen homérosi fordulattal fogalmazta meg az értékvesztett jelenkorban csak sínylődő költő, valamint a letűnt fénykort helyreállítani rendel-

⁴² Ph. J. FORD, *George Buchanan Prince of Poets with an Edition of the Miscellaneorum liber*, Aberdeen 1982.

⁴³ A barokk bukolika jelentős képviselője, a polihisztor Bernardino Baldi 2. eclogája immár mintegy képletszerűvé tömöríti ezt az elvet: „Chi vuol veder fra noi / un altro Ottavio Augusto, / se ne venga ove la Parma, / si gloria di aver duce / temperato, prudente, e forte e giusto. / Venga, l'inchini, e dica: / per te, per la tua prole / di novo il mondo spera, / chiuso di Giano il tempio, / goder felice i secoli de l'oro” (163–172).

tetett uralkodó egymásra utaltságát: ἔσσεται οὗτος ἀνὴρ ὃς ἐμεῦ κεχρήσετ' ἀοιδοῦ („eljövend az a férfiú, akinek szükségre lesz rám, a költőre”, 73). A politikai aranykort megjelenítő epikus leírás későbbi költőknél is rendre föltételezi ezt a kapcsolatot, hiszen az Augustus korát fölidézó aranykor eljövételétől saját pályafutásuknak Vergiliushoz hasonló fölívelését is remélték.